

Opfattelser af ‘at være alene’ i det historiske Grønland

Af postdoc Asta Mønsted

Retten til privatliv anerkendes i dag universelt som en grundlæggende ret. Selvom den formelle anerkendelse er en relativt ny udvikling, har mennesker i fortiden alligevel forholdt sig til tanken og konsekvenserne ved enten at vælge fællesskabet til eller fra. I skiftende tider har man måttet veje fordelene op imod ulemperne.

I mit arbejde på *Center for Privacy Studies* undersøger jeg en række overleverede mundtlige fortællinger om livet i Grønland, der alle er nedskrevet i perioden 1735-1981. Jeg er særligt optaget af at udforske, hvordan forskellige inuitiske syn på ‘at være alene’ udfolder sig i de historiske beretninger. For tilværelsen i det arktiske miljø har været krævende, og frygten for udstødelse af fællesskabet og for at skulle overleve på egen hånd under disse iskolde og barske vilkår gennemsyner beretningerne.

Afhængige af andre

Beretningen om de to mænd Ajagutaarsuk og Ularpannaq og deres forskellige skæbner som jæger og åndemaner er i generationer blevet fortalt blandt grønlandske inuit og blev nedskrevet i 1867. Den begynder således:

“To børn, Ajagutaarsuk og Ularpannaq, var gode venner og elskede hinanden højt. Ularpannaq havde forældre og en stor familie, men Ajagutaarsuk havde ingen familie; han havde kun sin mor.”

Intentionen allerede i begyndelsen er at vække empati blandt tilhørerne for den faderløse Ajagutaarsuk, da han kun har én person – sin mor – som han kan betro sin opdragelse og fremtid til. Som historien udfolder sig, opdager vi imidlertid hurtigt, hvordan Ajagutaarsuk formåede at vokse op og blive en succesfuld og højt respekteret jæger. Han opnår faktisk et ganske velstående liv, på trods af at han stammer fra, hvad der blev anset som ‘beskedne kår’:

“[Ajagutaarsuk] blev så dygtig til at fange, at ingen på bopladsen kunne måle sig med ham. Ularpannaq gik i den grad op i træningen til åndemaner, at han kun sjældent tog ud på fangst, og kom efterhånden til at lide mere og mere nød; til sidst ejede han hverken konebåd eller telt. Hvad mad angik, blev han afhængig af andres hjælp. Han fik flere børn, men udelukkende piger. Derimod fik Ajagutaarsuk mange drenge; og det at gå på fangst lærte de hos deres far.”

Fortællingen viser, hvordan grønland- ske inuit værdsætter betydningen af at have mere end én person at stole på i det barske arktiske miljø. Det er afgørende at have nogen, der kan støtte og guide én gennem det omfattende landskab, og som kan formidle viden om, hvilket bytte man skal jage med hvilket udstyr, og hvornår på året det er mest hensigtsmæssigt at nedlægge det.

Andre beretninger understreger ligele- des, hvordan nogle bliver 'efterladt' alene eller kun sammen med én eller to voksne, indimellem ganske unge mennesker, for at overleve på egen hånd. Nogle af disse beretninger fortæller, hvordan repræsen- tanter for fællesskabet vælger af bistå dem, der ellers er overladt til sig selv, mens andre beretninger rummer en aktiv stillingtagen til at undlade at hjælpe.

Ene og fri

Det er ikke kun mennesker, men også overnaturlige væsener, der har et behov for at indgå i et fællesskab for at øge deres overlevelseshancer. Det fremgår af en beretning, hvor åndemaneren Aabi- anngivasik fra Niaqornat i Sydgrønland jagttager to ikke-menneskelige kæmper fra indlandsisen i kamp med hinanden. Nærmere bestemt drejer det sig om en *tuneq*, som der bor på indlandsisens bjergt- inder, og en *inoruseq*, der angiveligt kunne finde på at bortføre og spise men- nesker. I beretningen taler de to væsener sammen:

“Den frygtelige *tuneq* sagde: ‘Vi er fem søskende, og derfor er jeg aldrig bange for en enkelt mand!’ Og denne *inoruseq* svarede ikke andet end: ‘Jeg er alene, og da jeg nu engang har sagt, hvad jeg har sagt, kan jeg ikke trække mig tilbage!’”

Når man er alene, er der ingen, der er afhængige af én, som *inoruseq*'en fra samme historie efterfølgende pointerer. Dette giver på samme tid en vis frihed til selv at tage beslutninger, selv hvis de er potentielt livstruende, fordi der ikke er nogen, der vil komme til at lide under konsekvenserne af éns handlinger:

“*Inoruseq*'en løb hen til ham og tog ham i hans vældige skulder og rystede ham og sagde: ‘Fordi jeg er alene, fryg- ter jeg ikke nogen, så kom bare an igen, så kaster jeg gerne med dig for anden gang!’”

Samme pointe optræder også i visse historier, der formidler vigtigheden af, at børn og unge ikke bør efterlades alene, men bør passes af forskellige omsorgs- personer. Fortællingerne kan også frem- hæve, hvordan omsorgspersoner bør vurdere, om de unge mennesker er klar til at bevæge sig ud på egen hånd. Det kunne være at gå på jagt uden opsyn, når de har opnået et vis duelighedsniveau og nu selvstændigt skal afprøve disse fær- digheder.

Flere historier anvender ligeledes betegnelsen 'alene', når en eller et par personer synes at være i undertal eller bliver betragtet som underdogs i histo- rien. Lejlighedsvis vendes situationen, udfordringerne overvindes, og de ender med at blive fortællingens sejrsherrer. En fortælling fra 1860 fra Kangaamiut har endda titlen “*Den lille svoger, som ingen forventede noget af*”, der understreger underdog-elementet.

Derudover betragtes dét at være alene også som et rum for sorg:

“Af fem brødre ‘her på egnen’ bliver de tre borte en efter en. Den ældste bror går alene ud med sin sorg på et næs. En af

hans døde brødre henter ham. De rejser over vandet til ‘den anden side’, videre langt over land med slæde til en sky, der er et hus på stolper i luften.”

I denne situation synes den ældste bror, der forbliver i live, at blive overvældet af sorg og ønsker at blive genforenet med sine brødre. Om han kortvarigt i livet oplever en følelse af at blive genforenet med én af dem, eller om hans ånd forener sig med dem i døden, forbliver usikkert. Ikke desto mindre er temaet om sorg tydeligt i beskrivelsen af hans ensomhed.

Sårbarhed og uden værn

Én af dem, der i en periode af sit liv havde behov for at være alene, var *angakkoq*-lærlingen. Angakkoq er betegnelsen for inuits spirituelle rådgiver eller shaman, der er i kontakt med ‘den usynlige verden’. Træningen til at blive en dygtig åndelig rådgiver måtte foregå i al hemmelighed væk fra bopladsen. Paradoksalt nok findes der mange skildringer af, hvad lærlingen måtte udholde under denne tophemmelige træning.

Alene og ofte nøgen blev lærlingens karakterstyrke testet ved enten at blive spist eller slugt levende, som regel bagfra, eller ved at få huden flået af, der så senere voksede ud igen. Det beskrives som yderst pinligt, hvis lærlingen blev set nøgen under træningen.

Andre fortællinger beskriver forfærdelsen ved generelt at finde et nøgent og dødt menneske alene i naturen, da en sådan skæbne blev opfattet som indlysende forkert og naturstridigt. Man anså det derimod som langt mere normalt at dø under jagtulykker eller på sengelejet efter et sygdomsforløb.

At bevæge sig udendørs uden en trevl på kroppen blev betragtet som unaturligt, og nøgenhed er dermed også et træk, der er kendetegnende for nogle af de overnaturlige væsener, som inuit kunne støde på.

I nogle versioner af fortællingen om den forældreløse Kaassasuk beskrives det, hvordan han står nøgen udenfor på køkkenmøddingen og er den sidste, der får lov til at træde ind i fælleshuset. Situationen understreger hans manglende rettigheder som forældreløs og hans husfællers aversion mod ham.

Uden for fællesskabet

Opfattelserne i det historiske Grønland af ‘at være alene’ afspejler primært en frygt for at blive forladt snarere end en anerkendelse af, at mennesker kunne ønske sig en stille stund for sig selv til for eksempel eftertænkksomhed.

Beretninger om personer, der endte med at klare sig uden for fællesskabet og navigere gennem tilværelsen uden andres støtte, er også en hjælp til at forstå frygten for at blive efterladt alene. Disse livsskæbner er typisk barske og dermed afskrækkende:

“En aften stirrede et ansigt vedholdende ind gennem tarmskinsruden og truede med at ville stikke en af husboerne med en kniv. Til slut stak en af dem selv den fremmede i ansigtet tværs gennem tarmskindet. Næste dag så man blodspor fra vinduet til en dyb hule udhulet af et vandløb under en sneskorpe.”

Af tekststykket fremgår det, at husfællerne frygter huleboeren, da de er overbeviste om, at han uden grund kan overfalde én af deres egne. I stedet for at afvente situationen vælger de at slå til

først, fordi de ikke kan forbinde sig med huleboeren. Indstillingen er her, at man hellere vil være på den sikre side end at risikere selv at dø.

Andre fortællinger beskæftiger sig også med individer, der er i mental ubalance. Ikke desto mindre synes disse fortællinger til tider at udvise medfølelse over for dem, der har forladt fællesskabet, enten af egen fri vilje eller som følge af udstødelse. For eksempel bliver en barndomsven, der er blevet 'sindsygt', fundet død i en hule nær bopladsen, hvorefter han dog alligevel æres med en værdig begravelse.

I historien med titlen "*Dement mand lukket inde i en ishule*" lider hovedpersonen en hjerteskræende skæbne, da han dør af sult inde i en hule. På trods af dette modtager han ligeledes en værdig begravelse.

Sammen kan man (over)leve

De mundtlige overleveringer fra Grønland skildrer alt i alt ønsket om at være alene, som vi i dag betragter som en menneskeret, som potentielt farligt, fordi overlevelse i de arktiske egne på egen hånd – uden mental eller fysisk støtte – blev betragtet som usandsynlig. Perso-

ner, der lever isoleret i de mundtlige fortællinger, fremstilles derfor ofte som 'umenneskelige' eller på kanten af sindsyge.

Det tyder på, at disse fortællinger er blevet til med det formål at styrke følelsen af fællesskab og øge bevidstheden om personligt ansvar, samtidig med at der lægges stor vægt på individets potentiale for selvrealisering. Individualitet blev således betragtet som værdifuld, så længe den bidrog positivt til gruppen som helhed. Hvis personer imidlertid udviste skadelig adfærd over for fællesskabet, blev de anset som en trussel og blev i værste tilfælde udstødt.

I stedet for at betragte det private livsrum som en norm eller en grundlæggende ret har de grønlandske inuit prioriteret fællesskabet og det fælles liv som afgørende. De mundtlige overleveringer har dermed fungeret som en påmindelse om, at forudsætningen for at overleve og trives ofte ligger i vores relationer til andre. I denne sammenhæng handler det ikke så meget om at afvise én-somheden, men snarere om at hylde den værdi, som vi finder i at være sammen og støtte hinanden. Især når levevilkårene i naturen omkring os er ekstreme.

Fredag den 15. november 2024 kl. 13.15-15.00

The Book of Jonah and Trauma Narratives

Gæsteforelæsning ved professor Juliana Claassens fra Stellenbosch Universitet

Sted: Grundtvig-auditoriet (8B.0.16), Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.

Arr.: Forskningsprojektet "Divergent Views of Diaspora in Ancient Judaism"